

Kohuttu ja kiistelty

E. A. Saarimaa sanoo Kielenoppaasaan (Paavo Pulkkinen tarkastama 7. painos s. 248—249): »Passiivin partiisiippia ei yleensä käytetä attribuuttina eikä predikatiivina, jos verbi on intransitiivinen. Sama koskee agenttipartiisiippia sekä verbistä muodostettua ns. kieltopartiisiippia. Vältettävä sanonta: *asuntotilojen helpottamiseksi ryhdytyt toimenpiteet*, samoin esim. *ryhtymäme toimenpiteet*.» Muista Saarimaan välttäviksi mainitsemista ilmauksista mainittakoon esimerkit *tämä tavara on hyvin pidettyä* (ruots. *omtyckt*) / *edellä viitattu ratkaisu* / *viittaamalla tavalla*. Yleisimpiä näistä partiisiippivirheistä lienevät olleet juuri *pidetty* ja *viitattu*, jotka nykyäänkin vielä elävät ainakin sanomalehtien kielessä. *Viitattu* ja *viittaamani* voivat esiintyä myös hyviksi kielenkäyttäjiksi tunnettujen henkilöiden teksteissä. Nykysuomen sanakirja merkitsee *pidetty*n ja *viitatus*n hylättäviksi mutta ei esim. vakiintuneita ilmauksia *paljon puhuttu*, *totuttuun tapaan* ja *uskottu mies*.

Jos Saarimaan kirja olisi kirjoitettu tänä päivänä, esimerkkeihin olisivat melko varmasti päässeet mukaan aikamme muotisanat *kohuttu* ja *kiistelty*. Ne näyttävät yleistyneen vasta 1960-luvulla; ainaakaan en muista kiinnittäneeni niihin aikaisemmin huomiota. Nykysuomen sanakirjassa on kyllä esimerkki *Paljon kiistelty kysymys* — ilman hylkäystuomiota. *Kohuttu* ja *kiistelty* kuuluvat nykyään yleisinä nimenomaan sanomalehtikieleen. Voi olla jokseenkin varma siitä, että jokaisesta sanomalehden tai viikkolehden numerosta löytää muutamia näiden kahden sanan esiintymiä, tavallisesti jo otsikoista. Myös superlatiivit *kohutu*n ja *kiistelly*n ovat aivan yleisiä. Yhdestä Uuden Suomen sunnuntainumerosta (8. 2. 1970) merkitsin aivan pintapuolisen silmäilyn tuloksena seuraavat tapaukset: *Nyt siis Russel, tämä suuri ajattelija, riideltä ja kohuttu*

idealisti, on poissa elettyään lähes vuosisadan ajan. / *Kiistelty lumivallalla katosi* (otsikko) / *Kohuttu Jeesus-musikaali juhlaaikaan v. 1971* (otsikko).

Esimerkkejä voisi mielin määrin lisätä, joten seuraavista en yleensä ole merkinnyt lähdeettä muistiin. Mikään niistä ei ole kolmea vuotta vanhempi.

*Kohutusta »unelmavakoilijasta» on tullut vuoden kohutu*n muistelmakirjailija Ruotsissa / *Suomen pankin pääjohtaja Mauno Koivisto, 15 000, ei suostu kertoilemaan kohutusta palkankorotuksestaan* / *Otteita kohutusta Nestekirjasta* / *Länsi-Berliinin Schiller-teatterissa on juhlaaikaisten päätteeksi nähty Shakespearen Julius Caesarin jo etukäteen kohuttu esitys* / *Aloin epäillä, onkohan tämä kohuttu suomalainen teos sittenkin pelkkiä kylätappeluja ja juomista koskeva kirja* (oppikoulun kuudensluokkalaisen Seitsemää veljestä koskevasta aineesta) / *Kohutun teliikenneasetuksen valmistelu jatkuu eduskunnan arvostelusta huolimatta* / *Kohutusta pikaluistelijoiden ammattilaistallista tulee totta kaupalliseen show-tyyliin* / *Kohutuimman olympiaedustajan, Eero Mäntyrannan, mielipide jäi kuulematta* / *Aikamme kohutu*n kirja.

Kiistelty ydinpolttoainesopimus allekirjoitettiin / *Valvontakunta kielsi kiistellyn mainoksen* / *Osmo Tüülin kirjoittama Antti J. Pietilän elämäkerta Kiistelty kirkonmiehen kiinnosti minua erityisesti* / *Kiistelty Kekkonen* (kirjan nimi) / *Brundage* — — päätti 20-vuotuisen presidenttikautensa traagiseen ja kiistellyyn Münchenin olympiaadiini / *Suomalaisen urheilun tämänhetkisestä tilasta Sten Suvio sanoo, että täällä saadaan kiittää kiistellyä australialaista valmentajaa Lydiardia siitä, että tendenssi on nyt toinen* / *Eugene Ionesco: — väitely, kiistelty, kyseenalainen, epäselvä* (sanomalehden kuvateksti) / *Kiistelty ponsi putosi jo ensi äänestyksessä* / *Hänen mukaansa kiistelty eläkepaketti voitaisiin rahoittaa mm. maan ansiottoman arvonnousun verotuksella* / *Yksinäinen torakka kulki Hruštševin kiistellyjen muistelmien yli ja hävisi kirjan selkämuksesta sisään* (Anu Kaipainen, Surupukuinen nainen s. 8) / *Leskinen, joka oli sodanjälkeisen politiikkamme värikkäimpiä ja kiistellyimpiä hahmoja* — — / *Amerikkalaissyntyinen runoilija Ezra Pound,*

vuosisatamme merkitsevimpiä ja kiistellyimpiä vaikuttajahahmoja, kuoli keskiviikkona Venetsiassa.

Kohutun ja kiistellyn kintereillä on alkanut näkyä muidenkin verbien partisiippien vastaavanlaista käyttöä. Edellä oli pari esimerkkiä, toisessa riideltä ja toisessa väitely. Lisäesimerkkejä:

Että hän jättää mainitsematta Trotskin paljon keskustellun sähkösanoman on luonnollista | Kim on laulanut Päivi Paunun kanssa tanssilavoilla ja ollut Suomen puhutuin poikamies | Ritva Vepsän naisenroolit ovat viime aikoina olleet sekä arvoituksellisia — — että kiinnostavia ja väitelyjä | Niiden totuusarvon punnintaa ei saisi estää se toiseikka, että kritiikin kohde vastaavasti on korkea taho — tässä tapauksessa ei kuitenkaan niinkään presidentti kuin hänen luottamansa piirit | Oopperan pääjohtajan myrskyty nimitys ratkesi 29-vuotiaan Leif Segerstamin hyväksi.

Vikana kohutussa, kiistellyssä, väitelyssä ym. samoin kuin viitatussa, luottamassa ym. on tietenkin se, että verbit eivät ole transitiiiverbejä, joten niistä ei pitäisi käyttää objektin partisiippia. Silti ne eivät ole tyypillisiä intransiiviverbejäkään, sillä ne edellyttävät täytejäsenekseen objektimaisen elatiivi- tai illatiivijäsenen (*kohuta, kiistellä* ym. jostakin, *viitata* johonkin). Nämä jäsenet eivät ole varsinaisia (akkusatiivi- tai partitiivi-) objekteja mutta eivät myöskään tyypillisiä adverbialleja, sikäli että niiden asemassa ei voi olla adverbi mutta kylläkin samanlaisia ilmauksia kuin objektinakin (esim. *että*-lause: *kohutiin, että* — — tai alisteinen kysymyslausekin: *kiisteltiin siitä, kuka* — —). Kielioppikomiteamme sanoi lausunnossaan (1915, § 115) tällaisia elatiivi- ja illatiivijäseniä intransiiviojekteiksi (elatiivi- ja illatiiviojekteiksi). Esim. saksassa niitä saattaa vastata ns. prepositionaaliojekti, jota ei lueta adverbialleksi. Jonkinlainen heikko oikeutuksensa siten on sellaisilla adjektiivin tavoin käytetyillä partisiipeilla kuin *kohuttu, viittaamani* ym., mutta ilmeistähän on, että ne ovat vieraan mallin mukaisia eivätkä sovi suomeen niin hyvin kuin vas-

taavat esim. ruotsiin, jossa asianomainen prepositio voi liittyä partisiippiin prefiksissä (*omdebatterad, omtyckt* ym.).

Kohuttu ja *kiistely* ovat nopeasti yleistyneet, eikä kielenhuolto tietääkseni ole niihin kiinnittänyt julkista huomiota. Joko virhe on niin yleinen ja täyttää niin hyvin sen »paljon puhutun» ilmaisutarpeen, että se ei enää ole virhe?

R. Tuomikoski

Edellisen johdosta kielilautakuntaa varten kirjoitettu alustus

Meillä on eräitä passiivin 1. partisiippeja, joiden tarkoite ei sovi samojen verbien aktiivimuotojen objektiksi vaan adverbialleksi: kahden *istuttava* keинуtuoli, kapea *käytävä*, *luotettava* tieto, kahden *maattava* sänky, sormen *mentävä* reikä, hyvät *ollavat* (vrt. istua *keинutuolissa* jne.). Lönnrot mainitsee kansanomaiset sanat *astuttava* 'liten trappa, klifstäta', *laskettava* 'skafferi, kontor; hylla m. fl. slika depositionställen', *poikettava* 'avväg; krypin, krog'. Vastaavanlaisia kieltopartisiippeja ovat *pääsemätön* (p. korpi NS), *luoksepääsemätön*, *puhumaton* (p. peli 'peli, jonka aikana ei puhuta'). Tämä käyttö on epäilemättä vanhaa, mutta se rajoittuu vain muutamaan sanaan. Esimerkki »Kokouksessa keskusteltiin lehden kohottamiseksi *ryhdyttävistä* toimenpiteistä» (G. Johansson: Suomalainen Lääkärisseura Duodecim 1881—1931) tuntuu kielenvastaiselta.

Samantapainen 2. partisiipin ja agentti-partisiipin käyttö, josta Risto Tuomikoski mainitsee esimerkkejä, ei liene vanhastaan kansanomaista. Aivan uutta se ei kuitenkaan ole, ja se on saanut yleisessä — vastustuksesta huolimatta — melko vankan jalansijan. Jo Ganander mainitsee sanan *uskottu* 'betrodd, trodd', ja Renvallin sanakirjassa on esimerkki *uskottu mies* 'vir

fidelis'. Nykysuomen sanakirjassa on hakusana *luotettu*, selityksenä 'johon luotetaan t. on totuttu luottamaan'. Ilman varauksia NS mainitsee myös samanlaista käyttöä kuvastavat esimerkit »Muokkaus on parasta suorittaa *kertomallamme* tavalla» (= tavalla, josta kerroimme), »paljon *kiistelty* kysymys» ja »paljon *puhuttu* yritys». Jatkuvastikaan en tunne näitä esimerkkejä kielenvastaisiksi. Samoin kieli-tunteeni (hieman epäroiden) hyväksyy *viitatus* (esim. »*viitatus* kaltaiset tiesulut»), vaikka NS sen hylkää.

Omasta puolestani olen valmis hyväksymään tällaiset partisiipit, sikäli kuin ne ovat laajahkossa käytössä. Siinä astutaan tietenkin kaltevalle pinnalle, koska rajat ovat epämääräiset. Kyseessä ovat ainakin seuraavat sanat: 1) *huhuttu, kerrottu, keskusteltu, kiistelty, kohuttu, puhuttu, riidely, viitattu, väitely*; 2) *luotettu, pidetty, uskottu*. Kaikkien näiden partisiippien pääsanat vastaavat, kuten Tuomikoski huomauttaa, intransitiiviobjektia eivätkä varsinaista adverbiaalia (kertoa *jotakin*); vain *viitata*-verbiin voi liittyä samanluonteinen selvä adverbiaali (*viitata vasemmalle*), mutta verbin merkitys on silloin toinen kuin yhteydessä »*viitatus* kaltaiset tiesulut». 1. ryhmän sanat tarkoittavat kaikki puheena, keskustelun alaisena olevaa tai ollutta, 2. ryhmän sanat taas sellaista, johon suhtaudutaan määrätavoin. 2. ryhmän sanoista ovat *luotettu* ja *uskottu* täysin vakiintuneita. *Pidetty* ei sekään ole tässä merkityksessä mikään viime vuosien tulokas — jo v. 1916 nimimerkki »Tilaja» mainitsi Virittäjässä (s. 131) sanomalehtien sitä usein käyttävän, ja tällöin E. A. T(unkelo) kehotti sitä välttämään. Minäkin vierastan sitä, johtuneeko se sitten juurtuneesta opetuksesta vai siitä, että vastaava transitiivinen käyttö »*pitää jotakin*» merkitykseltään niin suuresti eroaa »*pitää jotakin*»-merkityksestä (*pidetty puku*). Mielestäni »*suosittu* näyttelijä» on tyyllisesti parempi ilmaus kuin »*pidetty* näyttelijä» (merkitys ei kuitenkaan ole aivan sama).

»Kielenopas» mainitsee myös virhe-

esimerkit »*ryhtymämme* toimenpiteet», »hänen asemansa *velvoittamat* johtopäätökset», »asianomaisen *pyrkimä* koulu», »*päätymani* tulokset», »*vierailemani* koulut», »*viittaamallani* tavalla». Edellä puheena olleilla passiivin 2. partisiipeilla on vain harvoin rinnallaan vastaavasti käytettyä agentti-partisiippiä: tutulta tuntuvat ainoastaan »*kertomallani* tavalla» ja »*viittaamallani* tavalla», ja useimmat »Kielenoppaan» agenttipartisiippiesimerkit ovatkin käymättömiä. Mutta sen tutumpia ja hyväksyttävämpiä ne eivät ole partisiippejakaan käyttäen: »*ryhdytyt* toimenpiteet», »*velvoitetut* johtopäätökset», »*pyritty* koulu», »*päädytyt* tulokset», »*vieraillut* koulut». Nämä käyttöesimerkit jäävätkin edellä hahmoteltujen rajojen ulkopuolelle: ne eivät liity puheena olemiseen tai tietynlaiseen suhtautumiseen, ja kolmessa viimeisessä pääsana sitä paitsi vastaa selvää adverbiaalia (*pyrkimä*, *päätyä jonnekin*, *vierailla jossakin*).

Matti Sadeniemi

Kielilautakunnan suositus

Kokouksessaan 28. 5. kielilautakunta käsittelee tätä kysymystä ja päätyi siihen tulokseen, että tämäntapainen intransitiiviverbien passiivin 2. partisiipin käyttö on hyväksyttävää, milloin se on tullut yleiseksi. Paitsi vieras malli sitä on edistänyt monen verbin kaksinainen rektio, esim. *huhuta, kertoa, kuulla, mainita jotakin* t. *jotakin*. Näin esim. *asuttu* on aivan yleinen merkityksessä, joka liittyy pikemminkin verbin intransitiiviseen käyttöön (asua *jossakin*) kuin transitiiviseen (asua *jotakin*). Tällainen käyttö täyttää usein myös selvän ilmaisutarpeen; esim. *kohuttu tapaus* olisi korvattavissa vain relatiivilauseella: *tapaus, josta kohutaan*. — Vakiintuneina pidettiin seuraavia partisiippeja:

1. *huhuttu, kerrottu, kiistelty, kohuttu, puhuttu* (yhteydessä *paljon puhuttu*), *viitattu* (epäröiden);

2. *luotettu, uskottu*. — *Pidetty*-sanana tällainen käyttö ei lautakunnan mielestä ole suotavaa, koska transitiivinen, intransitiiv-

visesta poikkeava merkitys häiritsee (*pidetyt kevätpukumme*).

Intransitiiviseen käyttöön liittyvä agenttipartisiippi on luonteva verbistä *kertoa* (*kertomallani tavalla*) ja käypä myös verbistä *viitata* (*viittaamassani kohdassa*).

Matti Sadeniemi